

Om övriga torp i Orkesta

Torp under Lindholmens gård

I småskolan 1930 där jag går är det inte bara Sven som kommer från torp. Det gör också Finn Bäckman från [Kohagen](#) och för en tid även Margareta Kahl från [Smedstorp](#). Båda kallas torp under Lindholmens gård men av en större typ än bondtorpen på Granby. Men inte något av dem är trots detta längre torp i egentlig bemärkelse. De är båda sedan ett antal år tillbaka friköpta från Lindholmens gård i samband med den stora utförsäljning som sker under tjugotalet - inte längre bundna till gården med avtal om arrende i form av dagsverksskyldighet eller i form av pengar. Hemman eller skattebelagda jordbruksfastigheter av viss storlek.

I samband härmed uppstår eller skapas även helt nya jordbruksfastigheter och vägar. [Vasalund](#) och [Perstorp](#) är namn vilka ingetdera finns på 1903 års länskarta, men uppstår nu under 1900-talet.

[Kohagen](#) ges möjlighet att köpa till jord och det f d torpet Kohagen blir ett bärkraftigt jordbruk. Väg byggs från Djurgården förbi Vasalund till Kohagen liksom också ny väg över fälten bort mot [Härads Ekeby](#). Den gamla vägen genom skogspartiet Oxhagen från gården till Kohagen blir motionsspår.

[Brinken](#) (Yttergårde) och [Annalund](#) (Finnberga)

I småskolan går också Axel "Acke" Andersson från [Brinken](#) som ligger inom Yttergårde ägor och Kerstin Björklund från [Annalund](#) inom Finnberga ägor, vilka båda ställen kan uppfattas vara torp men kanske snarare i mantalslängder kan ha markerats med B i stället för T - [backstuga](#) i stället för torp. Lantmäterikarta för skifte över Yttergårde - Borresta från 1867 visar inte någon bebyggelse för varken Brinken, Karlslund eller Malmhagen. Länsstyrelsens RAPPORT 1993:9 beskriver ingående Annalund vid Prästbacken i södra delen av f Finnberga mellan åren 1766 och 1898, men ej som torp.

Gränsen mellan torp och backstuga är ofta flytande.

En backstuga kunde vara början till ett torp. Det hände också att den odlade jorden till ett torp lades till gården medan torparen fick bo kvar i stugan. Torpet hade då i praktiken förvandlats till backstuga. Backstugan kunde vara bostad åt hantverkare eller yrkesmän som inte var direkt fattiga, skomakare, smeder byggare, tegelslagare eller mjölnare. I de nya stationssamhällena betecknades ibland de nya husen med B (backstuga) i brist på annan beteckning och kunde vara bostäder åt handlare, järnvägsanställda, industriarbetare m fl. I fortsättningen småhus och slutligen villa.

Orkesta småskola (vid Orkesta kyrka)

Elin Englund kommer som 17-åring från småskoleseminariet vid Björngårdsgatan på Söder i Stockholm till Orkesta och den då färdiga småskolan intill kyrkan 1891 och stannar där 50 år, dvs till pensioneringen 1941. Hon får medalj, men bara i silver. Hon flyttar tillbaka till Söder, till sin HSB-lägenhet på Wolmar Yxkullsgatan, och går bort tre år senare.

Många barn i Orkesta har Elin Englund lärt att läsa och skriva. Många menar att det de lärt i skolan har de lärt av Elin Englund.

KARL T ENGLUND

ORKESTA SKOLA

1872-1916

HANS MAKAS LÄRARINNAN

ELIN ENGLUND

1874-1944

Krokusvägen 3 Lindholmen Orkesta 23 april 2003

Ann och Bertil

för forskningsgruppen HOPPET, Hjälpmedel har varit: minnet, utdrag ur kyrkböcker och kartor från olika tider: lantmäterikartor, länskartan och ekonomiska kartan. Nu orkar vi inte mera. Ytterligare forskning kan eventuellt komma till andra resultat.

Beträffande särskilt vad som i allra största korthet nämns om bakgrund till torp vill vi hänvisa de mycket intresserade till läsning eller forskning i "Jordbruket under feodalismen 1000 - 1700" av Jancken Myrdahl och som ingår i det stora verket "Det svenska jordbrukets historia". Intressant läsning garanteras.

SLUT.

Nej, vi ger oss inte. Inte heller är vi slut. Nöjer oss inte med att bara ha kommit fram till att indelningsverkets soldattorp hamnar vid Granby 1697 samt att torpet Traktaten och kanske också Holmboda är från 1600-talet eller ännu äldre.

Vi söker förklaring till det hela och fördjupar oss i **studiet av odlingsexplosionen under övergången från vikingatid till medeltid**. När långhuset, Finnvids hus vid Granby från 1000-talet, som rymde såväl folk som fä, började överges för att lämna plats för hus med särskilda funktioner. Bostad, fähus, lada eller loge byggda i timmer i stället för flätverkskonstruktion.

När djurens närhet och värme byttes mot renare lukt och färre flugor och. huvudsaklig boskapsskötsel övergick till jordbruk.

Odlingsexplosionen bestod dels av en förtätning av bebyggelse och odling i de etablerade bygderna och dels av att ny bebyggelse togs upp på utmarker, som tidigare saknat bebyggelse. Torpen kommer.

I Östgötalagens stadgar heter att "den har alltid vitsord, som vill odla".

Ju längre norrut som i Norrland desto friare var upptagande av fri mark.

Expansionen gällde inte bara Sverige, där vårt landskap Uppland var tidigt ute, utan även stora delar av hela Europa och under den tiden, mellan vikingatid och medeltid, fördubblas antalet byar. Befolkningsökning har alltid varit en bidragande orsak till nyodlingar, och omvänt skapade en ökad livsmedelsproduktion större möjligheter till befolkningsexplosion.

En indikator på odlingsexplosionen är ortnamnen. Under den stora omvandlingen tillkom en rad namn med efterled som -torp, -ryd, måla och -boda. Efterledet i namnet kan också ge en ledtråd om hur nyodlingen gick till - -ryd antyder röjning, -måla antyder mätning eller uppmätt stycke, medan -boda avser nyttjat utmarksområde (Holmboda kan ses som just exempel härpå). Efterledet -torp betecknade enhet underordnad storgård och frälse (Snickartorp och Perstorp) och var särskilt vanligt i Skåne - Staffanstorp och Perstorp.

Kohagen kan anspela på ny hägnadsteknik med "hankgärdesgårdsteknik". Måttenheter som uppkommer är bol och attung medan markland särskilt förekommer i Mälardalen och är lika med 24 tunnland och i sin tur lika med två attungar.

En vanlig självägande bonde hade ofta en gård med omkring ett halvt markland. De minsta gårdarna har haft en storlek på omkring en tredjedel av den vanliga gården.

Differensen mellan gård och torp var ofta inte stor.

Medeltiden är ingen mörk tid, i verkligheten motsatsen till detta och i stället en ljus tid av stor utveckling. Nu kommer mängder av **redskap och verktyg**. Den järnskodda spaden av trä, som underlättade nyodling och dikesgrävning. Den gynnade också odlingen på de små gårdarna och torpen, som ofta saknade dragare. Plöjningsredskapet plojen och årdret - allmogesamhällets mest komplicerade redskap tillsammans med vävstolen - kommer nu. Grepen för betydelsefull gödsling liksom den outhärliga yxan för trädfällning och röjning.

Den för skördarbetet outhärliga lien utvecklas från den ursprungliga skäran och parallellt härmed utvecklas räfsan från enkelskaftad, sedan över räfsa med kluvet skaft till bladräfsa och slutligen den stora bågräfsan. Trädesdrift utvecklas liksom tröskning i lada på jordgolv eller på loge med trägolv.

Medeltiden är förvisso också en stor tid - kristendomen kommer och med den våra sockenkyrkor och landet blir så småningom Sverige.

Mycket av allt detta finns illustrerat i medeltida måleri och kan studeras i våra medeltida kyrktak samt i textil som Överhogdalstapeten. Men inte bara där utan faktiskt också i det i dagarna färdigställda stora **Vallentunabroderiet**, som till stor del i bild just skildrar jordbrukets utveckling under tusen år i Vallentuna kommuns alla åtta gamla kyrksocknar. Broderiet står utställt i Vallentunasalen hela sommaren 2004.

Torpens tid - tiden för nyodling av utmarker i Orkesta är för länge sedan förbi.

Jordbruket ser annorlunda ut. Åkerarealen är densamma i dag som för 100 år sedan, då den genom sjöreglering fick växa och därmed hela näringen och statarna kom att

ersätta torparna, men antalet brukningsenheter med brukare och ägare är mindre än hälften. Några anställda i jordbruket finns inte längre. Har inte funnits på länge. Men skördarna är större än någonsin även om inte alla åkrar alltid plöjs. Samtidigt som befolkningen som helhet vuxit till det dubbla på 50 år.

Ett nytt sekel. En ny tid. När ICA Lindholmen nu för andra gången på kort tid utsätts för rånförsök heter det i rikspressen att brottet sker i Vallentuna och att rånaren jagas och grips av vallentunabor.

Bakgrunden. Mellan åren 1952 - 1971 sker ett samgående mellan Orkesta kommun och sju andra små kommuner, som tillsammans bildar Vallentuna kommun. Dessutom. Orkesta kommun är i sin tur resultatet av den kommunala lagstiftning, som genomfördes på 1860-talet med innebörd att socknen delas i en kyrklig och en borgerlig del, församlingen och kommunen - kyrkostämma och kommunalstämma. Socknen försvinner och därmed ordet "socken" men lever vidare som församling.

Till nu, hösten 2004, då beslut fattas om församlingens uppgående i Vallentuna församling. Skälen är desamma som vid storkommunens bildande - resurser, ekonomi. Sker efterhand sammalunda med Orkesta hembygdsförening?

Av den gamla socknen finns i dag inte mycket kvar. Integrationen är fullständig. Rose-Marie Söderquist i Kohagen får i dag post under adress: Mörbytorpvägen 303, 186 94 Vallentuna. Postadressen Lindholmen är sedan länge borta.

Arbetet med torpinventering i Orkesta hembygdsförening slutförs hösten 2004.

Boken om Orkesta, "en liten socken under förändring", gavs ut genom hembygdsföreningens försorg strax före år 2000 - men slutar med en vision om framtiden... och ännu en vision.

Hösten 2004 i november

Ann och Bertil Engstrand

Föregående: Om torpen vid Granby gård